

Jeppe Aakjærs tale om Robert Burns

Taler

Jeppe Aakjær
Digter og forfatter

Dato

21. februar 1913

Sted

Aalborg

Robert Burns

Mine Tilhørere!

Hvis ikke Havet var saa bredt mellem os og Skotland, fejler det næppe, at der vilde gaa hyppigere Bud imellem os — da især mellem Jyderne og Skotterne; thi der er en ikke ringe Lighed mellem i hvert fald sydsjællandsk Natur og de mest udprægede Egne af Jylland, og den skotske Bonde og den jyske Bonde har baade i Ydre og Indre udprægede fælles Karaktermærker — ogsaa Sprogets Knaphed og Fynd er ens, saa vel som den naturlige Munterhed, der ligger i begge Folkegrupperes Sind — hertil kommer, at en overvældende Del af jyske Gloser gaar igen i skotsk Bondemaal den Dag i Dag. Men den tre Dages Sørejse over et til Tider taaget og stærkt uroligt Hav har indskrænket de to Folks gjensidige Kjendskab til flygtige og til fældige Visitter.

To Gange er det Skotske dog bleven tilført vor Litteratur; den ene Gang gennem Blicher, der oversatte: „Ossian“ og det nu saa landskjendte sidste Digt „E Bindstouw“: „De wa ve Helmestie, Marri hun skul astej“; men endnu dybere og mægtigere træder det Skotske os i Møde i Thomas Kingo, hele hans Aandsform er i Slægt med John Knox. Han var vel selv født i Slangstrup, men hans Far var en indvandret skotsk Væver. Kingos Salmebog — næst efter Biblen laa ingen Bog vor Almues Hjerte nærmere. Ejer *De* ikke et eller andet Eksempplar, hvori Fædrenes Taarer har dryppet? Hvor husker jeg de gamle Almuekvinder, der i Søndagsstilheden sad i Solen ved Vinduet og vuggede den Bog i deres Skjød, mens de med monoton Stemme fremnumlede dens sorgbetyngede Strofer. Den Bog udkom midt i vor Bondes uværdigste Trældom (1689); i dens ru og barske Poesi var der gyldige Momenter af Bondens eget, forpinte Liv.

Far, Verden, far vel, jeg ledes nu længer at være din Træl, de Byrder, som du mig

har byltet oppaa, dem hwister jeg fra mig, og vil dem forsmaa, jeg river mig løs, og jeg kjedes nu ved Forfængelighed, Forfængelighed! Hvilken Bonde i Datiden kunde fremsige disse Ord, uden at hans Bryst fyldtes af Hulken! Thi var det ikke hans egen alt for haandgribelige Slavelænke, som Poesien her lovede ham Frelse og Udfrielse fra — omend først i Døden!

Disse stærke Salmers Klokketoner bringer endnu — tværs over Aarhundreder — vore Sjæle til at skjælve. En saadan Poesi kunde aldrig ha' sine Rødder i Sjælland; nej, det er Ilden fra de skotske Højovne, der flimrer i disse Strofer.

Men De skal høre om Burns. Lad mig da begynde med at fortælle, hvordan jeg selv gjorde denne Erobring for mit Hjærte. — Jeg sad en herlig Morgen i Maj paa en Plov ved min Fars Husgavl og læste i en Bog, der lige var kommen mig i Hænde, nemlig *Thomas Carlyles*: Heros og Herosdyrkelse. Det var Søndag, og Klokkerne langt ude kaldte Folk til Kirke. Solen faldt over Bogens Blade, en Spurv sad paa Tagskjægget over mit Hoved med vidtskilte Ben og kiggede ned; Lærkesangen lød saa sølverne rent over den duggede Rug, og naar jeg saa op fra Bladet, havde jeg Karupaaens blide Krumninger lige for mig, hvor Kabbelejen stod saa tæt i Engbundens myge Græs, at den gennem hele Aadalen dannede et uafbrudt gyldent Tæppe. Jeg mindes endnu mit Sinds stærke Grebethed ved Bogens to-tre vildt veltalende Sider om Robert Burns. Skildringens Højhed og Kraft i Forbindelse med Omgivelsernes Fred og Skjønhed havde for mig hele Aabenbaringens Pludselighed og Henrykkelse. Jeg følte den samme dybe Sitren, som maa komme over Astronomen, naar han pludselig opdager en Stjerne af første Størrelse. Og jeg lovede mig selv, at jeg ikke skulde helme, før jeg havde tilegnet mig de Skatte, der her var bleven stillet mig for Øje. — Og nu kom der Aar af Slid for at tilegne mig et fremmed Sprog, tilmed en fremmed Dialekt — og fremmed Sprogs Tilegnelse havde aldrig faldet mig let — men i 10 Aar af mit Liv blev Robert Burns den Personlighed, der optog mig dybest. Hans Digtning fortryllede mig, hans Livsskæbne greb mig ved sin Simpelhed og Tragik. At sige, at jeg gennemtrængte Stoffet helt, vilde være Pral; der er skrevet ca. 1100 Bind om Robert Burns og kommen ca. 600 Udgaver af hans Værker.

Men jeg tørstede efter at se det Land, som havde avlet den Sanger, der mer end nogen anden havde pustet til Poesiens Flamme i mit eget Bryst.

Saa laa jeg da en Morgen i Havtaagen ud for dette Land. Natten havde været en Brydekamp med Kulden og Søsnyen — Nordhavet er ingen spøgefuld Gamling

— men nu drev Taagen til Havs og efterlod kun en henrivende blaa Dis, gennem hvilken Sollyset siedes som gennem et Dørslag ned over de alvorfulde Klippekyster af det Land, hvis hundrede Fjorde skjærer det ud som et Egeblad. Det er en besynderlig Ting første Gang at se det Land dukke frem af Morgentaagen, som eens Tanker og Fantasier har leget om i saa mange lykkelige Aar. Fyret sluktes henne paa *Isle of May*, sælhundene skjød deres blanke Nakker lodret frem af Kjølvandet og nøs i Sollyset; Morgensolen tændte Ruderne i Brand langt ind over de furede Klipper, Maagerne kivedes i Luften over *Bass-Rock*, og milefjern imod Vesthimlen stod i Soldisen *Firth of Forths* eventyrlige Brobue som et fantastisk Kniplingsværk i Luften, en Triumfbue af Staal, en modig svungen Portal til det indenfor liggende Højskotland.

Kom ikke til Skotland en Søndag; da vil det være enhver god skotsk Kristen en Lise at se dig svelte og lide alle Tørstens Kvaler for dine svare Synders Skyld; det rører ikke Bodsprædikanten, der har samlet sig en lyttende Skare paa Havnekajen mellem Dragere og Skibstrosser; det rører ikke Skjønjomfruen, der siddende midt mellem Sporvognsskinnerne paa Edinburghs mest befærdede Strøg anslaa Orgelets Tangenter med de sirligste Handsker paa Hænderne; naar Salmens Toner er klinget hen, træder en lille Pukkelryg, der endnu har Angrens Taarer i øjnene, hen til Orgelet, lægger det paa en Trillebør og kører det til næste Gadehjørne, hvor den hvidhandskede begynder forfra. Som sagt: dine materielle Krav rører ingen. Du beder om at faa dig anvist et Logis; de fører dig ind i et Missionshus; du trygler om et Maaltid Mad, og man rækker dig en Salmebog. Nej kom for Guds Skyld ikke til Edinburgh paa en Søndag; men en Søgnedag, helst en Lørdag; da vil du træffe et Liv, som du skal til Syden, ja helt til Neapel for at finde Mage til. Kl. 1 lyder et Kanonskud fra Edinburghs Castle, det er Signalet til Opbrud fra alle Arbejdspladser; aldrig saa snart har dette Skud rystet Byen, der ligger spredt hen over de kuplede Klipper, før Arbejdsredskaberne falder ud af Hænderne paa enhver Mand; kort efter begynder Togene at arbejde sig ud af Byen med Golfspillere, milelangt bort til Sportspladserne; men de fleste bliver dog i Byen og slaar Gjakken løs; Whiskyen flyder i Strømme. *Whisky* er et gælisk Ord, der betyder Vand, og den drikkes næsten her som Vand; Virkningen er dog ikke ganske den samme. Gaden er eet Skraal; Sporvognsklokken ringer for døve Øren; Sækkepipen jamrer op af alle Kjælderhalse og rundt paa alle Gadehjørner. Stilfulde Højlændere i Skjørt og Plaid og med nøgne Knæ er kommen ned fra deres Bjerge for at vække Forundring og Uro i Hovedstaden; deres Kvinder forlyster Publikum ved at danse Sværd-dansen paa nøgne Fødder mellem skarpe Sværd. Larmen og Lystigheden vil ikke stilne, før Maanen staar

højt over *Arthur Seat*.

Men vi maa videre ud til Vestskotland, til *the Land of Burns*. Toget suser af Sted mellem lave Bjerge, passerer en Række rindende Vand, faa Lande er saa bækkerige som Skotland; dit Tog har allerede kjørt over adskillige Vers af Rob. Burns; jeg sidder i et Nyn; selve Togplanen aander Poesi ved sine Stationsnavne: Douglas, Lugar, Mauchline, Tarbolton, Air — lutter gode Bekjendte fra Burns' Vers. Hvad er det for en lille Flod, der kommer imod mig med kaade Hop som en ung Kvinde, der paa Skrømt vil løbe fra sin Bejler? *O Doon* er det dig, endnu saa kaad som den Kvæld, du reddede *Tam of Shanter* fra Heksens Omfavnelse. — Der snor en anden Flod sig under hængende Asketræer; her og der dypper Birken sin Krone i dens Spejl. Aa, er det Air; hvor tit har du ikke staaet for mig som nu i tungsindets Aftenglans! Og de skovbevoksede Højder her tilhøjre — jeg bøjer mig ud fra den jagende Rude — forbi:

„Farewell the Braes o' Ballochmyle.“

Landet er her ret bjærgrigt, Siv og Lyng vokser uforstyrret. Skotterne er ikke altfor hidsige Landmænd paa disse Kanter; ligesom vore Forfædre frygter de et Vandhul som selve den Onde og afstaar det meste af Landet til Tudser og Padderokker, eller det er nok Godsejeren, der her som hjemme lægger sin bestenede Haand paa Jorden og sværger, at her skal intet Korn gro. — Flokke af Faar med fimpende Haler i Retning bort fra Toget; Flokke af vilde Fugle, der er blevne husvilde derhjemme, men har fundet et fredet Sted her. Vi kjender hinanden paa Skriget. De vækker tusind Minder i mit Bryst. Mørke Søer med et enkelt Hus ved Bredden; rindende Vand, mere rindende Vand, og naar du stirrer mod Nord spærrer Højlandets Bjerge for Sletten som et blaat og ophakket Sværdblad.

Men der, hvor det vældige Atlanterhav slænger sin Fraade omkring nøgne Klippeholme, der ligger en By paa Størrelse som Aalborg — *Air* hedder den ligesom Floden; det er Hovedstaden i Burns' Digterrige; endnu et lille Trip imod Syd, der hvor Havet kun anes som et uendeligt Flammespejl langs hele Horisonten, der ligger en lille lav straatækt Hytte, ikke synderlig ulig et *dansk* Husmandshjem. Nøds og Beboelseslejlighed er ud i eet; man gaar ind gennem Foderloen, saa føler Stalden, saa er man pludselig i Dagligstuen; bag den er et lille Kjøkken; her staar endnu den indmurede Seng, hvor Rob. Burns fødtes.

Det var midt i en vild skotsk Vinter 25. Jan. 1759. Endnu mens hans Mor laa i Barselseng, faldt Gavlen ind i Huset, saa Barn og Mor maatte bæres gjennem Stormen for at søge Beskyttelse hos en Nabo. Stormfuld var hans Fødsel, stormfuldt blev hele hans Liv. — Denne Hytte, der engang var en af de fattigste i Skotland, besøges nu af 50,000 Mennesker om Aaret, som hver lægger en Shilling for at gaa over dens Tærskel. Her kommer Rigmænd fra hele den engelsktalende Jord; Børmænd fra London, Rhedere og Storkjøbmænd fra Australien, Lærde og Litteraturelskere fra Alverdens Universiteter. Amerikanske Millionærer og deres silkeklædte Damer staar her første Gang i en straatækt Hytte og ser med Interesse paa de fattige Smaating, hvis eneste Værdi er den, at de har tilhørt Rob. Burns. Et uopskaaret Eksemplar af Burns' første Digtsamling blev det Aar, jeg var i Skotland, kjøbt for 37,000 Kr. og lagt herhen til Beskuelse. En gammel Familjebibel, som Digterens Far William Burns havde fundet Trøst hos i sine tunge Stunder, kjøbtes til Samlingen for 30,000 Shilling; alene det Skab, som den Bibel opbevares i, repræsenterer en lille Kapital, saa sindrigt er det indrettet, for at ingen skal stjæle Skatten. Kun er det vemodigt at tænke paa, at den gamle Burns gik i sin Grav saa ribbet og arm som nogen Betler.

Denne fattige Husmand var i Besiddelse af de herligste Forstandsevner, de bedste menneskelige og moralske Egen skaber. Hans Type har saa mange Træk tilfælles med de ældre vestjydske Bønder, som de levede i min Barndom. En dyb, redelig Natur, med Hang til Tungsind; paa samme Tid myndig og from; dyb Respekt for Bibelens Ord, men dog altid parat til en Drøftelse af Livets Værdier. Hans Børn forgudede ham. I sin sparsomme Fritid lærte han dem Kjendskab til Blomsterne eller andre Naturting. Og naar det trak op til Torden, forlod han sit Arbejde, hvor han end befandt sig, for at skynde sig til sin lille Datter, der vogtede Kvæg i Mosen, og som var saa bange i Tordenvejr. Med sin spæde Haand i Faderens og sine Øjne skjult i hans Bluse vandt hun noget af hans Ro, mens det lynede.

Klare sig kunde han intetsteds, den gamle flittige William Burns, skjønt de sled alle, Forældre og Børn, saa Digteren i en tidlig Alder fik en ludende Holdning af det. Rob. Burns tærskede Korn, da han var 13 Aar, var Avlskarl da han var 15, — de var 7 Børn; Forpagtningsafgiften var altfor stor; de fastede ja næsten sultede; Robert gik med bart Hoved og bare Fødder; i flere Aar var fersk Kjød en ukjendt Ting i Hjemmet. Ingen Karl eller Pige havde de Raad til at fæste. Godsforvalteren sendte ofte Faderen Breve, der bragte hele Familien til at græde.

Digteren siger: „Efterat min Far tre Aar igjennem var bleven rystet og rullet om i Rettergangens Hvirvler, blev han lige netop frelst fra et Fængsels Rædsler ved en Brystsyege, der efter to Aars Løfter lagde sig imellem.“ — Det var i Sandhed haarde Tider for Smaamanden. Burns' halve Digtning er en stor, flammende Undsigelse af Fattigdommens Bøddler; de gav hans Far Valget mellem Døden eller Gjælds fængslet; de gjorde hans eget korte Liv til en mørk trælsom Nat, der kun nu og da gennemstrimedes af hans Genis Lyn. Burns, der efter Faderens Død var bleven Slægtens Forsørger, sled altfor meget og altid haabløst. Farm efter Farm gik i Stykker under Hænderne paa ham. Den Tids Godsejere var altfor griske; Arbejdsredskaberne var tunge og plumpe, Metoderne for Jordens Behandling meget enfoldige. Burns' Slid gav ham en bestandig Hovedpine, der endte i en Hjertesvaghed, saa han i en Periode af sit Liv maatte ha' et Bryggekar fyldt med Vandstaaende foran sin Seng om Natten; at plumpe i det dybe Vandkar var det eneste, der kunde gi' ham Lindring, naar Anfaldet kom.

Det er ikke at undres over, at han med saadanne Dispositioner maatte kjæmpe med Tungsinde som Jakob med Englen for ikke at gaa i Knæ. Men ind mellem Anfald af Fortvivelse, der næsten grænsede til Sindssyge, havde han et Humør, der bedaarede alle. — Folk holdt saa meget af at komme med Burns i Tørvemosen, for det var een Latter Dagen lang. — Naar han sent om Natten kom til Kroerne for at faa Logis, stod alle op af deres Senge og linnede paa Dørene for at faa Del i Burns' overdaadige Fortællekunst. — I sin første Ungdom havde han engang — efter sin Sædvane — forelsket sig ganske heftig. Besøget hos den Udvalgte tog ikke saa lidt af hans Nattesøvn, og den gamle moralske Far begyndte at finde Sagen betænkelig. Han besluttede at gi' Robert en Advarsel. En Aften satte han sig da mørk og streng ved Kakkelovnen og ventede paa Sønnens Hjemkomst. Omsider træder Burns ind, og den gamle begyndte sin Skjændetale. Da Burns var kommen sig af sin første Betuttelse, begyndte han at fortælle om, hvad der havde hindret ham i at naa hjem i Tide, han sprang fra Skrøne til Skrøne, skildrede med de kosteligste Paafund alle de Mørkets Rædsler, der havde lokket ham bort fra den lige Vej, — Lygtemanden, Helhesten, Varulven, ja selve den Slemme boltrede sig i disse Fantasterier, først i Prosa, siden i Vers, der sa' Sparto til alt, hvad den gamle hidtil havde hørt og oplevet.

Og den strenge og dydige Gamling glemte helt at skjænde og ofrede sin Nattesøvn for med Latterens Taarer i Øjnene at følge sin kaade Strik af en Søn paa Fantasiens Ridt gennem Mosens Elvetaage og Midnatsstundens

forlokkende Koglerier.

Burns' Far havde givet sine Børn den bedste Undervisning, som hans stakkels slunkne Pung formaede. Der var i denne vordende Digter en Ulvehunger efter Viden, som altid i slige Sjæle. Den Flamme, der skal brænde højt, maa først og fremmest ha' Næring.

Den, der traf at komme ind i dette Farmerhjem under Maaltidet, vilde altid finde hele Familien spisende med en Bog ved siden af Fadet. Burns laante Bøger, hvor laanes kunde; da han skulde leve af 7 P. d.v.s. ca. 130 Kr. om Aaret, var der na turligvis intet Haab om selv at købe. Han havde en skotsk Folkevisesamling, der fulgte ham Nat og Dag; den laa i hans Lomme, naar han drog ud for at pløje; han kastede sit Blik i den, mens Øgene hvilede; han nynnede dens Strofer, mens Langjernet flænsede. Burns elskede at pløje. Han stampede sin Rytme frem, mens Ploven slingrede i hans Haand. Naar han kom hjem, var hans første Gang mod et lille Loftskammer, der renskrev han ved en Tællepraas, hvad der havde formet sig til Sang paa Ageren. Kan man tænke sig en større Modsætning til den almindelige akademiske Poesi. Er det ikke som Dalenes duggede Blomster og Græs ved siden af gammel Sengehalm!

Men Skæbnen, der altid havde forfulgt ham, begyndte nu for Alvor at rynke sine Bryn imod ham. Trods al hans Slid og Slæb og Sparsommelighed havde han altid kun Vanheld i Landbruget. Hertil kom Ulykker af moralsk Art. Hans letvakte poetiske Sjæl havde altid en eller anden Gudinde, han dyrkede, og som han indspandt i et fortryllende Net af Sange, der endnu synges over al Skotland. Saadan havde han stiftet Bekjendtskab med en Murerdatter fra Mauchline — *Jean Armour*, de elskede hinanden, som unge Mennesker gjør; de skulde helst giftes — hurtigst muligt — men Jeans Far var øjensynlig ikke saa indtaget i skotsk Poesi som Datteren — han nægtede sit Samtykke, ja, ikke nok dermed: han truede med at la' Burns forfølge for Retten, at la' ham, der intet ejede, sætte i Gjælds fængsel, indtil han havde deponeret Penge til det Barns Underhold, som hans Kjæreste inden ret længe maatte bringe til Verden. Det var en Handling, der grænsede betænkelig nær op til Pengeafpresning. Burns saa alting skride sammen om sig; hans Kjæreste holdt Faderen borte fra ham, han selv truedes af langvarig Indespærring og Vanære. Han saa ingen anden Udvej end at flygte fra sin Farm, der var ret havareret i Forvejen. Han skjulte sig det bedste, han kunde, mens han forberedte en Flugt for bestandig fra sit Fædreland. Han havde allerede ladet sig fæste til en Mand paa Jamaika; Burns skulde ha' 30 Pund om

Aaret, men skulde saa la' sig fæste for tre Aar. 540 Kr. — ikke nogen overdreven stor Gage endda, men altid bedre end en af Skotlands Fængselskjældere. Han skulde være Slavefoged i en Plantage derovre. Saa skammelig ussel var hans Stilling, at han end ikke kunde betale sin Billet til Skibet, men maatte la' „Kjøberen“ udlægge Fragtomkostningerne for hans Person — næsten som var Talen om et Stykke Kvæg! — En af Burns' Biografer, der undrede sig over Svigerfaderens brutale Opførsel mod en Yngling, der allerede den Gang var kjendt og agtet i sin landlige Kreds for sit Vid og sin Genialitet, spurgte en samtidig: „Hvad Mand var denne gamle Armour, han maa da have været en meget stor og anset Mand i Mauchline, at dømme fra den Behandling, han gav Burns?“ „Stor Mand, ak nej; han var saamænd en Smule Murer, der brugte megen Snus og holdt af at gaa ud og ta' sig en bitte Dram.“ „Stolt maa han da ha' været? Eller hvad var Grunden til den usædvanlige Haardhed mod Burns?“ „Sagen var: han hadede ham og hellere havde set Fanden selv komme ind i hans Stue og bejle til Datteren end Burns. Han kunde ikke udstaa Synet af ham; og det var nu hans Maade at vise det paa.“

Jeg indrømmer det: Burns Elskovshandler var noget indviklede, og de har givet Skotlands Moralister adskilligt at hvæsse Tænderne paa. Der er kun det at sige dertil, at de fleste af disse Forhold har han lagt Forsoningens Glans over ved Digte, der nu straalere som Kronjuveler i Skotlands æstetiske Skatkammer. Digte af en saa ædel Glans kan aldrig ha' en smudsig Grund. Skjønnere Elskovsvers end dem, han har ofret *Highland Mary* findes næppe i Verdenslitteraturen. Hvem var da den Kvinde, der gennem disse Digte har naaet en Berømmelse, der næppe er overgaaet af nogen Dronnings? — O, en fattig Tjenestepige, der passede Børnene hos en af Burns' Venner. Ellers hviler der megen Mystik over hende. Vi ved kun det, at da Burns følte sig svigtet af Jean, søgte han Trøst hos Mary; men Trøsten var kun kort; han var jo solgt til Slavehandleren i Virginien. Han ventede kun paa Skibets Afgang for at komme bort fra sine Forfølgere. De elskende maatte skilles, og de skal ha' gjort Afskedsstunden særlig højtidsfuld ved en Art Selv-Vielse, der maa ha' haft Tradition i dette dybt religiøse Land. De mødtes nede ved en lille ensom Bæk; han stod paa den ene side af Bækken, hun paa den anden. Med Løfte om aldrig at glemme hinanden rakte han hende, hun ham tværs over Strømmen en gammel skotsk Bibel. Da de saadan havde vekslet Bibler, vendte hun sig og gik grædende mod sit Barndomshjem oppe i Højlandet; længe stod han og stirrede efter hende — og gik saa mod sin Landflugt.

De mødtes aldrig mere. Kort efter at Mary var kommen hjem, blev hun syg. Sorgen over den tragiske Adskillelse har sikkert haft sin Skyld. Hun døde. En af Burns' yngre Søstre har fortalt, hvordan der en Dag brat var bleven rakt et Brev ind ad Døren. Burns gik hen til de lave Vinduer for at læse det, der steg en Dødblegthed op over hans Ansigt, og uden et Ord gik han ud af Stuen. — Det var Dødsmeldingen for Highland Mary.

Denne lille fattige Kvinde blev hans Digtergenius. Aldrig har hans Instrument saa ømme Strøg, saa dybe Klange, som naar han anraaber hendes Skygge eller i Natten søger hendes Hjem mellem Stjærnerne.

Imidlertid skete der en Bagatel, der frelste Burns fra at forlade det Land, hvis bedste Søn han var udset til at være. Skibet, der skulde ha' ført ham bort, forsinkedes af en Storm.

Der var givet en Frist, og denne Frist benyttede enkelte af hans Venner til at spørge til de Digte, som de vidste, han havde liggende i sin Skuffe. De var kjendt af hele Egnen gennem Afskrifter; hver oplyst Bonde i Miles Omkreds kunde hale dem op af Lommen eller recitere dem udenad. Men trykke dem — nej, det tænkte Burns næppe paa uden maaske en enkelt Gang i sine hemmeligste Drømme. Og saa skete det dog i det Aar 1786. De kom ud i et stateligt Bind, de gjorde fænomenal Lykke, ikke blot herude i hans Hjemegn, nej, hos den skrappeste Kritik; lige til Edinburgh! Jeg maa fatte mig kort; men det blev til en ny Udgave. Han laante en Hest — han red de mange skotske Mile til Edinburgh for at ordne Tingene med en Forlægger; han red som en Triumfator; Bønderne var ved at være stolte af ham; de lavede Banketter for ham, naar han drog igjennem deres Byer. „Plovmanden fra Airshire“ — det Navn ilede foran ham og hans Hest — det var snart paa alles Læber; de fineste Adelsdamer stredes for at kunne erobre ham en Aften for deres Salon. Hovedstaden med sin Forfinelse og sit Gøgl var ham ikke god. Der tyllede de ham med Smiger og Vin. Kritikerne gav ham de bedste Raad, hvorefter han kunde fordærve sit Talent; viskes ud og afglattes som de andre. Adelsfrøknerne tittede nysgjerrigt paa denne sære Fugl, hvem Duften fra Hederne endnu hang i Fjerene. De undrede sig over, at en Mand, der gik i saa grove Klæder og saa tunge Sko, kunde digte Vers, som endog deres Yndlingskritiker havde bæret med sin Ros. Selv havde de saamænd ikke læst ham. Men at se ham var *spændende*. Og de tillod ham naadigt at sige dem Behageligheder og skrive — om dem selv — i deres guldforsirede Stambøger.

En hel Vinter igjennem lød Invitationen i de adelige Huse i Edinburgh paa Burns og The. Men saa snart Sæsonen var ude, var det ogsaa forbi, saa havde han tilfredsstillet Nysgjerrigheden. En Sæson igjennem havde denne Samson moret Filistrene ved sin Følsomhed, sine Anekdoter og sit geniale Hoveds kvikke Indfald — men Moden kræver bestandig Forandring, han havde gjort sin Pligt, han kunde gaa, vende til bage til sit Mørke, sin Armod og sin Forglemmelse.

Det var en Skæbne, han med sin altid vaagne Skepsis havde forudset, men som dog af og til lægger ham en salt Smag paa Tungen.

Gud naade den Digter, der bygger sit Ry paa et Hovedstadspublikum. I den store By sidder den æstetiske Smag paa Røghætten. Hver Gang, den knirker, gaar en Modedigter paa Hovedet i Skorstenen.

Da Burns kom hjem, var han bleven et bedre Parti i den højnæsedede Murmesters Øjne end tidligere. Nu bejlede han igjen til Jean Armour og fik ja hos baade Far og Datter. Nu kunde de altsaa gifte sig, naar de vilde. Dog var der endnu en Ting, der maatte klares. Burns havde jo taget lidt for rigeligt Forskud paa Faderglæden, det maatte han nu sone sammen med Jean i form af aabenbar Skrifte i sin Sognekirke. Der er ikke Tvivl om, at det har gottet Præsten og hans medforløste storligen endelig at ha' denne arge fjende i Saksen. Med hvilken skaanselsløs Haan havde ikke Burns forfulgt den selvgode, hykkelske, skotske Kirke. Altid havde han et eller andet Ris i Saltlagen til den. Aldrig har der klinget en saa befriende Latter hen over de ærværdige Hoveder og deres endeløse Forkjætringer af Synderes naturlige Trang til Menneskelighed og Munterhed. Men Kirken var ikke at spøge med, og var end Burns aldrig saa berømt, — han maatte ind i Skriftestolen til gemene Overtrædere, til Begloelse for Menigheden, paa det at han kunde faa Afløsning fra sin Synd. Kirkeprotokollen for 30. Juli 1786 har bevaret det Øjeblik fra Forglemmelse, da Skotlands største Geni maatte staa Skoleret i en Kirkestol og efter at have rejst sig op blandt andre Syndere maatte høre følgende Tordentale af en udannet Landsbypræst, mens talrige skadefro og frække Øjne hvilede paa ham:

„Du staar der for at modtage vor Dadel og samtidig aflægge Bekjendelse om Anger for Skjørlevnets svare Synd.

Den hyppige Forekomst af nævnte Synd er just et Æmne til Foruroligelse blandt kristne Mænd, som derfor gjør det fornødent at kræve dyb Ydmyghed af de

Personer, der har gjort sig skyldige i den Synd. Vi paalægger eder indtrængende i eders Hjertes Dyb alvorligt at gennemtænke ethvert enkelt Tilfælde af eders Synd og Brøde, overtænke Syndernes Antal, deres Størrelse og Vægt og ulykkelige Konsekvenser, og derpaa sige: jeg har handlet taabeligt; jeg skal aldrig gjøre det mere.

Tag dig da i Agt, at du ikke mere vender tilbage til din Synd, som Hunden vender tilbage til sit Spy, eller som den vaskede So vender tilbage til sin Pøl.“

For den Salve maatte Robert Burns staa tre Søndage for Menighedens Aasyn, før han var tvættet ren.

Præsterne har altid haft en vældig Magt i det Land; det var omkring det samme Aar, at en Præst i Kilbirnie udelukkede dem af sin Menighed fra Altrets Sakrament, som ved deres Kornrensning havde gjort Brug af den da opfundne Rensemaskine og derved — som Præsten hævdede — „frembragte en *djævelsk* Vind, et kunstigt Aandepust, i ugudelig Trods mod den Gud, som lod Vinden blæse, hvorhen den lystede.“ — Naa, Burns tog jo senere Hævn og satte disse Præster i Poesiens Glas og Ramme, hvor deres lange Ansigter forlyster os alle den Dag i Dag.

Burns blev gift med sin Jean og tog en lille Lejestue i Mauchline; jeg har staaet i den Stue, der nu vedligeholdes af det offentlige. Fattigere boede ingen Skurekone i denne By, fattigere ingen Tørvælter ved Rundesmos-Land. Naar Verdens største Sanger her løftede sin kongelige Pande, maa hans Hoved ha' skrabet Bjælken.

Jean var rigtig en Kvinde af Folket; ingen æstetisk Halvkultur og ingen Blegsot; fødte to Gange Tvillinger i 17 Maaneder uden derfor at blive pylret. Burns skildrer hende som en Kvinde med Jærnhelbred og udmærket Figur, kvik og adræt. „Disse Egenskaber, tænker jeg, skal gjøre hende til en god Kone, skjønt hun aldrig har læst en Side ud over Biblen eller danset paa finere Gulv, end hvor det koster 5 Øre pr. Nummer.“ — Var det ikke en god Kone til en fattig Digter — især det fortrinlige Helbred og det ukuelige Humør! Burns har slynget en Krans af Sange om hendes blonde Haar. — De flyttede til en Farm nærmere den skotske Sydgrænse: *Ellisland* hed den. Men heller ikke her vilde det trives for dem. Burns var meget ude, Jean optaget af Børnene. Driften blev hyppig forsømt.

Pigerne stod ved Gruen den halve Dag og bagte Æbleskiver, Karlene stod ved siden af og spiste dem. — Det kan næppe være bleven noget rentabelt Landbrug. Da Falittens syv Djævle ogsaa her havde fundet ham, fik nogle Venner ham lirket ind i et lille Toldbetjentembede; det friede ham dog fra Sultedøden, om end det var kummerligt nok. — Nu skulde han rigtig til at gjøre sig nyttig; „mærke Sække, maale Øl, veje Tjære og Tran“ — kun *det* var det, Nationen forlangte af sin genialeste Sanger. Gud ved, om han gjorde det særlig godt. Det *kan* jo ikke nægtes, at han nu og da ogsaa havde andre Ting i Hovedet. Selv i denne udslidende Stilling hændte det, at han — til Trods for den strenge Inspektion — snød sig til paa Hjørnet af en beget Planke at nedskrive et Digt, som enhver engelsk Rigmand, om han kunde erhverve Originalen, nu vilde betale med en Tønde Guld. Den Gang Burns levede, blev det knap nok betalt med Værdien af det Papir, hvorpaa han skrev.

Burns' Liv som Toldbetjent førte med sig, at han maatte rakke meget omkring paa Hesteryg; det førte hyppig til Kros og til Svir, der stjal hans Sundhed og ogsaa en Del af hans Stemningsliv. Nu og da rykker han i sin Slavelænke, som i dette oprivende Brev til en Ven (1791): „Min kjære Amsley! Kan *du* bringe Trøst til et sygt Sind? Kan du skjænke Fred til en bedrøvet Sjæl, der sidder midt mellem Rædsler af Fortrydelse, Anger, Samvittighedskval, Hovedpine, Kvalme og hele den øvrige Rest af Helvedeshunde, der besætter det sølle Asen, som har gjort sig skyldig i Drukkenskabens Synd.

O, jeg ulykkelige, fortabte Stakkel! jeg har prøvet alt, der plejer at more mig, men forgjæves. Her maa jeg sidde — som en Mindesten over den Hævn, der hober op af den Onde, langsomt tællende hvert Hik af Klokken, mens *den* langsomt, langsomt eftertæller disse lade Skurke af nogle Timer, der — gid Fanden havde dem! — tropper op foran mig, den ene i Hælene paa den anden, hver enkelt bærende paa sin Ryg en Byrde af Lidelser, der skal gydes ud over mit syndige Hoved. Og ingen er der, som har Medlidenhed med mig. Min Kone skjænder paa mig, min Forretning torterer mig, og mine Synder kommer og stirrer mig op i Ansigtet, mens hver efterfølgende har en bitrere Historie at gi' til Bedste end den foregaaende.“

Under alt dette truedes han paa sit fattige Brød for sin Sympati for den franske Revolution; han havde skrevet dristige Vers mod Kongehuset og beholdt Hatten paa, mens Dronningens Skaal udbragtes. Det toges under Overvejelse at

afsætte ham. Det blev ham betydet: „Det er din Sag at virke (d.v.s. veje Hamp og Tjære), ikke at ræsonnere.“ — Burns maatte bide sin Harmen i sig; til en Ven udøste han sit Hjerter over sin Overordnede i de Ord: „Jeg kan fortælle ham, at det er paa Naturer af min Art, at Nationen hviler.“

Nu skal Skotterne være villige nok til at underskrive den krænkedes Digters Ord — men dengang!

Saa forstaaende og saa kloge alle er — bagefter! F. Eks. denne skotske Kritiker, *Francis Jeffrey*, som skriver: „O, min kjære Empson, der maa være noget skrækkeligt uretfærdigt i den nuværende Verdensorden, naar slige Ting kan hænde og regnes for naturlige. Jeg kunde kaste mig ned i Støvet og skrige og krybe om deri, jeg tror et Aarhundrede, for at frelse en Sjæl som Burns fra den Lidelse, den Besudling og Nedværdigelse, som hin Verdensorden har paalagt ham. Tænk blot, om jeg i min nuværende velstaaende, indflydelsesrige Stilling havde kjendt ham, — jeg skulde ha' reddet ham, tilbageført ham, bevaret ham endog til denne Dag.“

Skjønt det var Digtergagernes gyldne Tid, hvor Adelsmændene bortskjænkede Summer for et godt Ord, var der ingen, der tænkte paa Burns; han kunde jo veje Klude og Ben; desuden hjalp man jo da ikke en Republikaner! Man var da Adelsmand. Lad ham bare synke! Og han sank — dybere og dybere, indtil han omsider fandt fast Bund i Graven. Da var han kun 37 Aar. Han skal efter en Svir være falden om paa Gaden og bleven liggende til Morgen; det var en kold Januar nat. Det blev en Gigtfeber, der rystede hans magre Lemmer. Hans Familie vilde la' hente en Læge. Burns svarede: „Hvorfor skulde en Læge spille sin Tid paa mig. Jeg er saa fattig en Fugl, at det ikke er Umagen værd at plukke mig.“ — Ligesom Faderen kunde heller ikke han faa Lov at dø i Fred for Kreditorer. Med rystende Haand skriver han til en Ven: „En Slyngel af en Kræmmer har sat sig i Hovedet, at jeg er ved at dø; han har skyndt sig at stævne mig og vil endelig sende min magre Krop i Fængsel. Vil du være saa god at laane mig ti Pund og sende dem med omgaaende Post. — O, James, hvis du kjendte mit Hjertes Stolthed, vilde du føle dobbelt for mig. Ak, jeg er ikke vant til at tigge.“

Han døde faa Dage efter, den 26. Juli 1796. Hans Kone gik højfrugtsommelig med deres 5. Barn.

Faa Aar efter, da hans Betydning var erkjendt af alle, sloges Rigmændene om at

komme i Besiddelse af selv den tarveligste Gjenstand, der havde tilhørt Robert Burns. Et Bæger, hvorefter han havde drukket, blev købt for 300 Pund — 5400 Kr.! For denne Sum kunde den nøjsomme Burns ha' levet i Aaringer.

En af hans Biografer, *Th. Carlyle*, der selv var Skotte, slutter sin Burns-Karakteristik med dette bedeske Billede: „Rejsende fortæller, at der paa Øen Sumatra er en Slags store Ildfluer, som man sætter paa Spid, for at oplyse Vejene med dem i Mørke. Standspersoner kan saaledes rejse i et behageligt Lys, som de beundrer meget. En stor Ære for Ildfluerne. Men — “

37 Aar — ældre blev Burns ikke, før han knækkede over, som et Træ, man har taget ethvert Læ bort fra — et Træ, hvis Krone var for tung, men dets Rod for svag!

Men alt i saa ung en Alder havde han udført en Mandsgjerning, der gjennem Aarhundreder vil gjælde for hans Nations Stolthed og Lykke.

Jeg tror ikke, jeg har været i en By i Skotland, hvor ikke der er et Mindesmærke for Burns, Statuer, høje Taarne, Musæer, Biblioteker, hele Bygninger, for ikke at tale om en Uendelighed af Klubber, Foreninger og Selskaber, der alle bærer hans Navn.

Burns har skrevet et Digt: „De to Broer“ — nemlig de to, der gaar over Floden Air ved Byen af samme Navn. Det Aar, jeg var i Skotland, truedes den ældste af disse Broer med Fald; men Hertugen af Rosebery sammenkaldte til et Møde i Air, skildrede for de forsamlede, at det ikke gik an at la' en Bro styrte sammen, som Burns havde viet et navnkundigt Digt; og før de skiltes, var der tegnet 70,000 Sh. til Broens Gjenopbyggelse.

Saa forgudet er Burns nu. Han er saa inderlig forbundet med Skotland som Lyset med dets Flamme.

Skjønt hans Liv var en eneste Tragedie indtil det dybe Sammenbrud i 5. Akt, saa svulmer dog hans Digtning af Sundhed og Mandighed, af moralsk Tapperhed, af den ægte Humanisme og Naturlåde. Endog paa sit Dødsleje laa han og skrev glade Elskovssange og slængte Fingerkys til det bortflygtende Liv.

Ellers har han mestret omtrent ligegodt alle Tonarter lige fra den kaadeste

Latterskala til det Angstraab, der undslipper den Sjæl, som synker i Mørke. Hans Sang kan svulme som en Klokke i Høst, blive en Prædiken, en gribende Forkyndelse om moralske og nationale Værdier — som i „En Husmands Søndagskvæld“; men den kan ogsaa synke til en stille Hvisken om to gamle Menneskers livslange Kjærlighed og Troskab, der kun fik Lov at ytre sig i et Haandtryk, før Graven skiller dem — som i „John Anderson“ —. Han kan synge om en gammel Hest, eller om en lille Mus, hvis Bo hans Plov har forstyrret under Efteraarspløjningen, saa vi faar Taarer i Øjnene, og han kan faa selv en Bedemand til at skoggerle ved at fortælle om den kaade Gast Tam o' Shanter eller om Kvaksalveren Dr. Hornbook eller om Fanden, der hentede den af alle Smuglere hadede Toldbetjent.

Mest kjendt og elsket er dog hans dugfriske Smaasange til gammelskotske Melodier, Folkeviser om ung Længsel og ung Kjærlighed, om sund, uskyldig Livsglæde, kjæmpende for Livets og Ungdommens Ret til at elske og favne, fulde af Attraa og fulde af Sol, skjønt heller ikke Sorgen, Skuffelsen, Vemoden er dem fremmed. Over 300 Sange skrev han; den herligste Sangskat en Digter nogensinde har skjænket sin Nation.

Kritikken har ikke levnet ham meget; den har her — som overalt — haft saa travlt med at paavise hans Laan. Han er ikke ret noget for Originalitetsjægerne, de udspekulerede. Aa, de Taaber, som bebrejder os, at vi ikke paany opfinder Ilden, hver Gang vi har Brug for en Tændstik! Er det ikke min fødte Ret som Menneske og som Digter at tænde *mit* Lys ved andres Lys. Kritikken har som oftest interesseret sig grumme lidt for Fuglens Sang, men nok for de spraglede Fjer, den bærer i Halen.

Robert Burns' Digtervæld var ikke en Fontæne, sat i Cement, men det var en Naturens Vældkilde, der leende borede sit Leje mellem Blomster og Siv. — Han sang det, der laa tyst og stammende i jævne Folks Bryst; han sang det, saa de under Glædestaarer bar det ud i Solen og saa deres eget halvt udtalte Følelsesliv, deres Graad og Jubel forløste deri. Han, den af Livet martrede, var udset til at være Livsglædens herligste Fortolker og Sanger.

Burns' Betydning er hans Samhørighed med det *bondeskotske*. Bonden er og maa altid blive Grundstammen i alle levedygtige Nationer Verden over. En gennemkultiveret Bondestand, der havde bevaret Navlestrængen med Jorden og Naturen ubrudt, var det bedste, jeg kunde ønske *mit* Folk og ethvert Folk.

Bonden er endnu i alle Lande ikke stort mere end Materiale, en ufærdig Masse, et væltende Hav af skønne Muligheder.

En eneste Gang i Verdenslitteraturen har disse guddommelige Muligheder taarnet sig op til en Kolossalskikkelse, for hvilken en hel Nation med sine Agre og Enge, sine Bjerge og Søer, sine Moser og Heder danner Fundamentet; og Skikkelsen er hin Digter-Bonde, „Plovmanden fra Ayrshire“, Robert Burns.

Kilde

Aakjær, Jeppe. 1919. Artikler og taler. 1887—1918. København og Oslo: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Foredrag

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/jeppe-aakjaers-tale-om-robert-burns>